

अ.नं.४८

३२<२५:२<

महात्मा गांधी

आशावाली जिले

८-२९

ग्रन्थालय
जिला आशावाली

॥श्रीगणेशाधनमः॥ पारारारः॥ अवनुर्धोऽवेद्यः प्रानः पंचमषष्ठ्योः॥ अलभुद्ध्वं प्रसूतिस्याद् र्गाहुं सुलिकीभ
 वेन्॥ तत्र स्थावे॥ आधमास्त्रयमातुस्त्रिरात्रमात्राचां उपरिआष्ट्रमासस्मसं० रत्यदिनमात्रोचाच्चतुर्थे
 चत्वांशः पंचमेपचाषष्ट्यदित्यर्थः। सपितानातु स्त्रिमात्रेण सुद्धिः। स्थावे। पातेतु त्रिरात्रं। सत्यमासमभ
 तितुस्व जात्युक्तेदशाहा॑॥ ॥ सपितानामातुश्च। माधवस्त्रुतिकाव्यतिरिक्तान् सत्यमेसत्परात्र॥ अष्टमे
 षष्ट्यरात्रं। लवयमप्स्त्रलित्तुदशारात्रमित्याहा॑ जन्माद्योवमध्येतुमरणमृतारोचनं स्येद्य। जननतत्त्वमि
 त्तकमेव आशोचांनिकाण्ठतिर्गमते प्येव॥ ताल॑ छेदासावद्विद्वात्तुमरणेसपितानादिनत्रयमेव सुतका॑ ताले
 छेदानन्तरं मरणेत्तु संपूर्णं। दशाहातुपरिनामवरणा॒ सूर्चितु॒ त्तुमरणेनिरवतकमेवा॑ नाम्युद्कदातां। तो
 तीतास्त्वचेलस्नातास्थाः॒ सुद्धिः। तामकरणानन्तरहै॒ तजनतासाहु॑ मरणहु॑ दहनरथमनपौर्वकल्पः॥
 तत्रदहेना॑ तीतामेकाहः॥ अनुगमतं कृताद्यते॑ न तेतु सद्यः॒ शुद्धिः। दाहश्च परेपिवासं मितिजपन्नि
 लेकि कामिताकार्यः। द्वंतजननाहु॑ पर्यमायिवा॑ पर्यतमृष्टतच्चउत्त्यदहतररवतनतर्यो॒ विकल्पः। रव
 ननेकाहु॑ माशोचां। दहतेत्रिरात्रं। अत्र तुतद्विष्ववर्षीत्मनुगमताकृताद्यते॑ पश्चालिसं। कृतकृतस्यतुत्रिव
 र्षसुर्वमपित्तु॑ छिंदहतं। तूष्णिमुद्कदात्ता॑ चीरात्रारोचयनिपत्तमेव। त्रिवर्षादु॒ प्यनुयवडपतंवृत्तवो
 लस्याकृतचौकस्यघासरणेनुगमतं दहतेत्रिरात्रमारोचनिपत्तमेव मातापित्रोत्तु अनपनितशुश्रुमर

(1)

दहनरवत्तनपोदविरोधेणत्रिरात्रं। स्सपसमप्रणेतुविशेषः॥ त्रिपुरुष्यर्पतरनानीनामा० चौलास षः शुद्धिः। ततोच
 दानादर्वाक्षेकाहमाशैच्च। ततोविवाहादर्चकपतिपक्षेवज्ञात्रोच्य॥ पित्रोः स्तु अज्ञातदंतमुक्षा
 सुरकाहः। ततस्यहं। समूत्तास्यपित्रेगहमतसुपित्रोस्यहमितिमाधुहः। अन्येतरहात्मरणेविअहमानुः। वि
 त्रेव्यादिनात्वरकर्त्तव्यापित्रेगहेवप्रायाः। प्रसवेवेकाहः। माधवस्तुपित्रेगहेवप्रायाः। प्रसवमरणयोः। पित्रो
 स्त्रियाभ्रमेवाः। पित्रव्यादिनोत्तरकरात्रमित्याह। सापउन्नतेउपतितसपित्रेवात्मणस्यदर्शाहः। क्षत्रिय
 स्यदादशा। वेष्यस्यपंचदर्शा। उद्दस्यमास्य। सद् उद्दस्यपश्येऽवृत्तस्यमरभ्यससपुरुषाः। सप्ताङ्गाः। ततः सप
 समानोदक्षाः। तदुत्तरं गोत्रजारावा। तत्र समानोदक्षाः। उद्दस्यपश्येऽवृत्तेनीतेरतेच विरात्रं। गोत्रजेतुस्त्रान्तरुद्धिः।
 तत्र सुस्पाश्रोवेदशाहादुपरितनशनानेनास्युवा। तत्र उपवितः। इत्यात्मवा। मृत्राश्रोवेतुदशाहोपरि॥ मंत्रात्र
 यासुर्वेमरणसानेविरात्रं। ततत्याष्टपक्षाणि। ततः अनवस्थमहः। ततः खरमा संपूर्णितत्थावर्णादहो
 रात्रं। ततहुद्वेस्त्रातोदकदानेऽनिबोध्यां। एतच्चत्रिप्रात्रादिक्षेवमानदेवावएव। देवान्तरेतुस्त्रातमेव
 त्रिः। विश्नानेवरादयः। माधवक्तुदेवातरेतुपित्रेवात्मणेऽहासदः। श्रौचंतुसमानोदक्षमरणमित्याह।
 दशायवच्छिलोपः। श्वाश्योवेकालः। तन्मध्येद्येतीयादौमित्यसेजननमरणयोः। श्रवणेतुअध्यशुद्धिरुद्धि
 वस्त्रेः। शुद्धिः। तस्याहेयोजनद्वयं गच्छन्पुरुषोपत्रमृतस्यवातोमाश्रोचकालमध्येमापायनुतराकृतितदर्शा

तरं तथा च विषयदृशाहो गौचिनो विश्वानियो जनैर्हें रातं ॥ क्षम्भियस्य हादुङ्गाहाशो चीतं चतुर्विंश
ज्ञियो जनैरित्यादि ॥ उत्था ॥ एकाहुप्रथिणि त्रिरात्राश्चो चुद्विचतुष्प्रयो जनरपद्यं तराण्यो ज्योनि ॥
(2A)
मातापिक्तमरेणुविशेषः ॥ पितरैच्यन्तो स्यात् ॥ तां दरास्त्वो पित्रिपत्रकः ॥ अत्यातदिनमात्राभ्यद्वा
हस्ततकीभवेत् ॥ मातुः सपल्लानुत्रीदीनारदं च हित्यप्तेभीस्याहः ॥ मातापत्रमरणदराति प्रियपत्रस्याप
स्मिष्टुष्प्रयोः पेरम्परं चेव ॥ सचणोत्तमसपते चुचवामिति स्मृत्यर्थसारोऽपि दरानशगतस्थियदावहुका
क्त्वा नुभवण्ठति श्वर्णं इनायते तदाभर्णो च स्विकरते ल्लोके दक्षं सापेतु नोपत्रप्रादिकं च चमप० भूस्या
एम्यामकादर्शममायावा रभरागीय ॥ प्रस्तुति च वत्स्यामेवमसादिकं श्राद्धकर्तव्यं ॥ इति समात्रा
णेच प्रकरणं ॥ पित्रो रुपरमेवुद्धक्त्यापाः ॥ त्रिविनामिति दृहित्रैः साहाप्यापित्रिविव्युत्रयोः श्री
घोच्चप्रकरणं ॥ भागिनेत्रामत्तमस्य ॥ पित्रस्त्रिमात्रष्टुतस्त्रिमातुलोमातुमा
घो ॥ श्वश्रुते श्वश्रुमित्रभागेन्यां ॥ भागिनेत्रामत्तमस्य ॥ पित्रस्त्रिमात्रष्टुतस्त्रिमातुलोमा
लान्याचपश्चणि ॥ बंधुत्रयं तु ॥ अत्मपित्रष्टुतुः पुत्राः आत्ममात्रष्टुतुः सुताः ॥ अत्ममातुलोपुत्रो श्व
विद्वनेया अत्मवां धवाः ॥ पितुः पित्रष्टुतुः पुत्राः ॥ पितुमात्रष्टुतुः सुताः ॥ पितुमातुलोपुत्राश्वविद्वनेया ॥ पि
त्रवां ददवः मात्रपित्रष्टुतुः पुत्रामातुर्मात्रष्टुतुः सुताः ॥ मातुर्मातुलोपुत्राश्वविद्वनेया ॥

॥२॥

(3)

इतिपक्षिणि ॥ राद्वसु ॥ विवासरणेतदहः उंतरा त्रंपरेदुश्चारवौमरणेतु । सारात्रिः परेदुरहितात्रिक्षेति ।
 रदतेनोत्तेः ॥ आगामिवर्तमानाहर्युक्तायां निरिपक्षिणे यमरकोराव्याप्तां क्षिरस्वामिनोत्तेः पश्चो
 विवपश्चो ॥ पूर्वोत्तरदिवसो ॥ तन्मध्यतिरात्रिरात्रिः पक्षिणि । निराद्यमध्यगदिवरो व्यवमिति ॥ मा
 तवल्ब्यसु ॥ गुच्छेचारस्यनुचानमानुलक्ष्यो त्रियपवेशवरात्रमाह ॥ त्रसापित्तस्यापिपडेहमरुणनहृ
 स्वामिनोत्तरात्रमिसंमिताः । एकरात्रमिति विष्टुतशब्दस्पन्दिति ॥ अहमानामाडावायश्चोत्रिपैष्ट्यचि
 भवेत् । पञ्चताः पात्तष्ट्रसामालक्योश्चक्षुप्यो ॥ त्रित्रिदियाज्येष्यत्रिरात्रेणविध्यतितिविश्चिरः
 सामिष्टतेपास्त्वा निरात्रिदोत्तिरात्रभागतिसुना ॥ त्रित्रित्रिरात्रस्यादितिविष्टुतिः आचार्यनसलिनत्पुत्रो
 पद्यायमानुलक्ष्यसुश्चरुपंमात्राद्यपित्रिष्ठविति ॥ त्रिपैष्ट्यादि ॥ एतेषां चापुरुलवदफातां संतिध्यसात्रिवि
 गुणवदगुणेत्तुपकर्त्रनुपकर्त्रमेदनव्यवरुद्धसात् ॥ चायमरणात्रिरात्रादिकमन्यासमन्दाहतेहादाहकर्तु
 स्तदहा त्तमेवादेहा ॥ धेमतोत्तदनम्तेदिनोऽरात्रेमतोत्तरात्रिः । प्रान्तषास्त्रिसरसेवदिपूर्वस्त्रित्रिदिनः ॥
 विरसेनुदिनः ॥ अबुध्यानुसंरसेत्पैस्त्रानं । विरसेत्याचमनं ॥ अमाषास्त्रिस्त्रेत्पैत्रेत्पैस्त्रानं ॥
 अशोचनो ॥ त्रमापदिवुद्धयूर्च्छो जनेसकृतयास्त्रेदिनेभुक्तततः क्षिष्टाहान्याशाच्य । असरु
 त्तबुद्धिः पूर्वभुक्तेमिरतदेवारोच्य । प्रापश्चित्तेपरं चिरोषः ॥ आमदितुचुद्दिपूर्वभोजनेविदिनमा

॥२॥

गैवं॥ सजातीयस्य उत्कृष्ट जातीयस्य वाऽनुगमने चैसल्ल स्मानं घृतघ्रा रानं च॥ ब्राह्मणस्य क्षमियानुगम
नेत्वं तोरात्रं॥ सक्रियस्य चैक्यानुगमने येवं॥ उद्ग्रानुगमने पश्चिमा ब्राह्मणस्य चूद्धानुगमने त्रिरात्रं पराशरः॥
ब्रेतीभृत्यतु यः चुद्धं ब्राह्मणेद्वाज्ञन्तु दुर्वलः॥ अनुगच्छ निपमात्रं सात्रिरोत्रेण चुद्ध्यति त्रिरात्रात्॥ श्रीर्णवं दिग्बु
रामुद्गांगा प्राणायाम चात्मकृत्याएत्त्राप्रारथ वित्तु ध्यनिता। धर्मार्थं मनार्थं बोद्धणं निर्दृशणे तु पदेपदे स्वमेष्य
पल्लं॥ अवगाहना सधः द्वौ चंचाच। स्मै हारीनामुश्च निर्दृश्य तदीयमन्नमततः। तदियप्रहृण वेव सतो दशाहृ
नक्षुद्धिः। तर्हु हेवासमात्रे त्रिरात्रं। यस्तु तदीप्य नमस्त्रा। तत्र चात्मदग्टेव सतितस्ये काहासुले जसवनिर्भु
णतनज्ञाति स्युक्तं सपूर्णमाणोचं विजाहनिय वनि तरे शब्दजातियमार्गो चं मूल्ये नहीन वर्णो रवनिर्भुरे
हित्युणं॥ ब्रह्मचारिणः स्म प्राचिप्रत्रव्यतिरक्तरावनि तरेण वेत्तलोपः। मातापि त्रनिर्दृशणे विशेषणो चिना
मन्नमन्नचारिणो श्रिपात्रे: सहनसंविशेषम्॥ स तत्र तमन्नतु दितियं स्तुव्य यदि। पुर्वेणैव वुद्ग्रानुज्ञाने
जातमन्नं॥ मृतजातक योगेतु भाबुद्धिः सापात रात्यन्नमन्नते जातनमन्नते जातकनन्नतु भुम्॥ अन्यत्रापि
पावेन चुद्धते सुनिः शाचणे चिनपदात्तु पूर्वान्नेवापेक्षु पाचिपिच्च च्याल ध्यापीहितीयमापतप्रिरा
त्रप्रकृतेदमहनं त्रिपूर्वं रोषेण भुदिर्नास्ति। यदितु पूर्वप्रदत्तमार्गो च मुतराषेव कालादर्थादिकृकालं
स्थास्त्रदापूर्वैणवो तरसिद्धिः। तदेथा। गभं पात निषित षड्हार्त्रो च मध्ये परिदशाहार्त्रो च मापतेत। तद्वाष
उहार्त्रो च शोषेणैव दश्माहार्त्रो च शुद्धिः। अत्र विशेषमाह। गौतमः। यत्रिशोषेद्वाभ्यां॥ मभाते तिश्चाप्तिरिति॥

राज्ञिभिमात्रे रोषयथा रोचांतरं रहिं पूर्वी ऐवं समायानं तरं रप्यां द्वाभ्यां शुद्धिः। तस्माएव रात्रे पश्चिमयामेतु
भरा चातरे तिस्त्रभिरात्रिभिः शुद्धिर्वितु तदेष्व मात्रे पिति विश्वाने श्वरः॥ माधवं च स्तु नवमे दिवसे पूर्णे यज्ञश्चाचां
तरं दापूर्वां सोचका लानलं दृप्यां राज्ञिभ्यां रेतु द्विः॥ प्रभाते तु तितु प्राप्नदिया हुर दन सुपूर्वस्मिन्नारो
चेरात्रे रोपनस्ताति यदि अन्यतजा पते तदाप्त्यां शुद्धिः रात्रे परधु चेसर्थः॥ प्रभाते तिस्त्रभिरिति॥ पित्रारोचमध्ये मातरि
त्राहुद्दो व्यातिते अयरथुः॥ प्रभाते सगवेयथापत्तस्त्रभिरात्रिति॥ पित्रारोचमध्ये मातरि
प्रत्यायां पूर्वाणेच समाप्य पश्चिमाणमध्विकावु यात्॥ पात्रासोचमध्ये पित्रमरणे तु पित्रासोचंयं संपूर्ण
मस्त्यवः॥ योद्देतु पित्रासोचेरात्रिरोषमाताप्रभाते द्वापूर्णिध्यहयो विकल्पश्चिति केचित्राप्यहरा
वेसन्ये॥ अथशोचनिषेधः॥ नदायं शास्यमुद्दिष्ट यत्तिप्यमहानदीतरणोदोपरते सञ्चोक्षियते तस्यदशा
हारोचद्विनकार्यासकरानलं रपेतश्च देयनोराध्यापत्तिः॥ चल्लेचल्लोस्वर्वमौ द्वयोदेहिकूकार्यमेव। सर्वडते सोबर्ण
नोगमसुशागां च दधारि सपिकं प्रमादमरणं त्रियो यादि कूमस्त्वयातथा चोगिराः॥ पदिकश्चिप्यमादेन श्चि
वेनामुदकादिभिः॥ तस्यासोचविद्यातव्यं कर्तव्यो चोदकक्रियेति॥ वैथमरणे तविश्वसमाहुरातात्मात
द्वा॥ रोचाचक्रियासुप्तः॥ प्रसारव्यातभिषक्रियः॥ अत्मात्मातएव दस्त्वुभृग्नन्यन्तरानाद्युभिः॥ तस्य त्रिरत्नमाणे
चंद्रिनिषेद्युस्त्वं संचयपत्तिः॥ त्रितियेतु दक्षत्वाचेतु वर्त्ये श्राद्यमाचरेत्तरतिरात्मारुद्योरोचं अहिताग्ने रपमे
संस्कारं दिवसप्रभृतिकर्तव्यं॥ अनाहिताग्ने स्तुमरणे दिवसप्रभृति सवपनं तु प्रथमेऽप्तिक्रोत्तेवोहत्वेसुदि

नाहिविहित इभयोरपि संरक्षणे दक्षस प्रवर्त्येचा आहिताग्ने पितृदिशांतरे मृततरै मृतते तु सुज्ञा दिनाम संस्का
इष्टकमादा सोचना स्येव अनाताग्ने सुविधिवण्ड्या सभातदानीमा ज्ञैचयहणं वैकल्पिकतत्र ग
हिना सोचानां संस्कारकाले पुनर्स्वरूपहितासोचानां तु पूर्णवाहाद्येव पुत्राणाकल्प्य श्रेयं व्यव
स्थापति संस्कारे पत्युक्तेवं प्रपल्लौमि संर्थीवेव ॥ अग्निलसोचान्यानां सपिं इनां तु त्रिरात्रं गृहीत्
सोचानां सपिं उनां तु पत्रासोचनां स्येचा आहिताश्वेसु प्रकृतिदाहसपिं इनां दृश्यात्मेव इदं घारी
चदिविधं ॥ अस्य इयं व्यप्रयोजकं कर्मान्वदि कर्तव्य क्षणं व पुत्रेतातो पितृरस्त्वात मस्यव्यपा ॥ मातुर्द
राहस्येव सपिं इनां तु अस्पृश्यतानां त्येवं कुकर्मान्वदिकारितामात्र ॥ सुतिकातु ॥ पुत्रजन
ने सर्वेचिं रात्रिरात्रं कर्मान्वदि कर्तव्यं विद्युतपुत्रं जन्मदिवसे पितृदानां दैवत्यनादीधिकरः
तथा चरोस्वल्कि वितोकुमरप्रवेशाना भोगाच्छ्रायं दानप्रतिग्रहाद्यष्ठोषमद्दहरिस्फेकरवि ॥
जन्मदर्ख्यदेवतापूजायामापि प्रथमष्टद्वासोदिवसे प्रवृत्यनादीधिकारः ॥ मृतायोन्वेदुसर्वेषम
स्पृश्यलमेस्तमगिकां स्वस्वरूपेचत्रिभागादुप्यंतस्यस्याः पतिनां ब्रह्मचारिणां चनोर्जायां समाव
तेनानतरः मुप्रात्मनानां सपिं इनां उद्दकदानं इहसात्रिरात्रमासोचे कुर्मादेव ॥ पितादि ॥ पठदक

दानादिकं कुर्वन्ब्रह्मचारिण्याग्रो च मपिलभ्यते ॥ तेऽके त्रिनात्म्लोकातात्मावचार्यके स्योत्तमसति ज
दीन्द्रसंवारीनदिपाद्माचमिति प्रकारतपायश्चितानं उपत्तेन नियतदानेऽतो चिप्रोतिमं त्रितः ॥ तदेव
सनिमिमाञ्ज्ञाचंज्ञास्ति । पूर्वमद्यतेचोपयनादिलम्बारि । यज्ञे देवता प्रतिष्ठाभ्यरामाद्युत्तंगादिष्ठ्य
वामिति ॥ पथ्याकालेन शुद्ध्यति निपरारः ॥ द्वरा हृष्टियथातथासच एवन्यथ्यः ॥ तत्र पूर्वसंकल्प्य
तोपकृदपें ॥ सुरोकेदोरननभोक्तनत्त्वरो नाम्बल । गैमधुमासचुष्यमूलफलेषु च ज्ञाककाष्ठत्वं
क्षुद्रध्विसविषय । सुवाजलिषधो जिनेच्छेवपद्मावत् । रचयंगम् ॥ ॥ ५ ॥ इति भट्टोजिदीक्षितकृतारोच
किरण्यसमस्तः ॥ ॥ ॥ श्रीसंवत्सदात्मिक । ॥ अग्रिरामचंद्रप्रसन्न ॥ ॥ ॥

५।
५)

दानादिकं कुर्वन्ब्रह्मचारिण्याग्रो च मपिलभ्यते ॥ तेऽके त्रिनात्म्लोकातात्मावचार्यके स्योत्तमसति ज
दीन्द्रसंवारीनदिपाद्माचमिति प्रकारतपायश्चितानं उपत्तेन नियतदानेऽतो चिप्रोतिमं त्रितः ॥ तदेव
सनिमिमाञ्ज्ञाचंज्ञास्ति । पूर्वमद्यतेचोपयनादिलम्बारि । यज्ञे देवता प्रतिष्ठाभ्यरामाद्युत्तंगादिष्ठ्य
वामिति ॥ पथ्याकालेन शुद्ध्यति निपरारः ॥ द्वरा हृष्टियथातथासच एवन्यथ्यः ॥ तत्र पूर्वसंकल्प्य
तोपकृदपें ॥ सुरोकेदोरननभोक्तनत्त्वरो नाम्बल । गैमधुमासचुष्यमूलफलेषु च ज्ञाककाष्ठत्वं
क्षुद्रध्विसविषय । सुवाजलिषधो जिनेच्छेवपद्मावत् । रचयंगम् ॥ ॥ ५ ॥ इति भट्टोजिदीक्षितकृतारोच
किरण्यसमस्तः ॥ ॥ ॥ श्रीसंवत्सदात्मिक । ॥ अग्रिरामचंद्रप्रसन्न ॥ ॥ ॥

मूळ प्रत पाहण्यासाठी संपर्क

इतिहासाचार्य वि.का. राजवाडे संशोधन मंडळ, धुळे
राजवाडे पथ, गल्ली नं. १, धुळे-४२४००९ (महाराष्ट्र)
दूरध्वनी क्रमांक (०२५६२) २३३८४८
Email ID : rajwademandaldhule@gmail.com